

Біографічне навчання на матеріалах проекту

Автор: Людмила Литвинюк.

Бабин Яр у Києві – складний історичний символ світового значення. На цьому місці, що упродовж століть було багатонаціональним і багатоконфесійним некрополем, восени 1941 року упродовж двох днів насильницьки були обірвані біографії 34 тисяч київських євреїв, чоловіків, жінок і дітей, причому деякі жінки тримали на руках грудних дітей. Для осмислення однієї з найбільших трагедій Голокосту перспективним є використання методу біографічного навчання на основі матеріалів проекту "Бабин Яр: пам'ять на тлі історії". Теоретичні засади такого методу навчання поєднано з конкретними прикладами тем і вправ, які можна використати у роботі з віртуальною виставкою та документальним фільмом. Наприкінці також є посилання на детальніші матеріали щодо теми загалом. Текст подано в рамках конкурсу розробок у 2020 році.

У формуванні історичної пам'яті суспільства вагома роль належить освіті, що має віднайти способи залучення учнів і студентів до осмислення досягнень, прорахунків і трагедій минулого для успішного сьогодення та майбутнього свого народу й окремої людини.

Одним із трендів сучасної освіти є використання біографічного методу навчання (біографічного навчання). Як стверджує шведський дослідник А. Холлквіст, поняття біографічного навчання зустрічається в різних контекстах і в різних версіях. У цьому учений вбачає силу цього методу навчання, оскільки його ще не врегульований характер сприяє подальшому розвитку концепції [1], уведеної німецькими соціологами П. Альхайтем і Б. Даузін [2]. Сутність біографічного навчання полягає у формуванні свідомого та відповідального ставлення особистості до конструювання її власного біографічного проекту на основі пізнання життєписів інших осіб та власного біографічного досвіду. Специфічністю педагогічного продукту біографічного навчання, є перш за все внутрішній результат, тобто отримання знань, розвиток якостей, зміни способу мислення, удосконалення навичок "внутрішнього характеру" [3, с. 3].

У біографічному навчанні важливе значення надається відкриттю, пізнанню, укладанню наративу/розповіді й аналізу історій людського життя. Розповідаючи про життя інших, учень/студент визначає, що було головним для людей, біографії яких стали предметом аналізу, намагається зрозуміти причини, мотиви та наслідки їхніх учинків, встановити, чи були та які саме допустимі варіанти виходу із обмежуючих рамок життєвих обставин. При навчанні, наприклад, літератури можливий певною мірою позаісторичний підхід, коли акцентується передусім на характері літературного героя та можливості наслідувати його як приклад у теперішніх умовах. Проте, у переважній більшості інших випадків потрібно враховувати конкретно-історичну ситуацію, в якій діяла та чи інша людина, адже один і той самий учинок за різних історичних та суспільних обставин набуває різного значення та має оцінюватися по-різному. У біографічному навчанні окремі епізоди життєвих історій учень/розповідач мимоволі проектує на себе, на своє сьогоденне життя, що дає йому можливість зрозуміти чи навіть відкрити нове у собі або людях, розпочати створювати власний біографічний проект або побачити можливості чи зміни у ньому, переконструювати його частково чи повністю, подивитися на деякі події під іншим кутом зору, спробувати зрозуміти почуття та емоції інших осіб, способи прийняття ними рішень.

Відповідно, у контексті біографічного навчання школярів на основі матеріалів інтерактивного

проекту "Бабин Яр: пам'ять на тлі історії" [4] варто приділити увагу розповідям про людей, що можуть бути об'єднані за різними темами, наприклад, "Жіночі історії Бабиного Яру", "Діти з єврейських родин", "Жінка-мати перед обличчям смерті", "Життя очевидців трагедії Бабиного Яру після війни", "Де взяти сили, щоб жити далі?", "Трагедії родинної історії часів II Світової війни", "Праведники Бабиного Яру".

До цього переліку дуже важливо додати теми, пов'язані з героями і повоєнної історії Бабиного Яру – митцями, сіоністами, дослідниками історії Голокосту в Україні. Наприклад, після огляду першого залу віртуальної виставки "Бабин Яр: пам'ять на тлі історії", оформленого малюнками художників Юрія Павловича (1872–1947), Георгія Малакова (1928–1979), Альони Довжик (нар. 1995), учні можуть спробувати укласти розширені версії біографій цих митців, використавши сучасні джерела, зокрема про Г. Малакова [5]. Переглядаючи наскрізну галерею "Діти Бабиного Яру" зі 162 фото з архіву Іллі Левітаса, учням чи студентам важливо ознайомитися з біографією та творчим спадком Іллі Михайловича Левітаса (11 грудня 1931 року, Ташкент – 3 серпня 2014 року, Київ) – історика, журналіста, педагога, громадського діяча, голови фондів "Пам'ять жертв фашизму в Україні", "Пам'ять Бабиного Яру" [6].

Готуючи розповіді за певною темою, учні/студенти, відповідно, згруповують різні історії життя, у межах таких груп здійснюють порівняння людських біографій, встановлюючи спільні та відмінні риси між ними, подібність чи розбіжність прийнятих людьми рішень у певних обставинах.

При роботі з біографіями в рамках окремої групи життєписів варто апелювати до думки розповідачів щодо подій, учинків людей, спонукати до висновків щодо схожості чи розбіжностей життєписів в однаково тяжких умовах чи різних ситуаціях, щодо того, завдяки чому вдалося очевидцям тих часів морально вистояти. Водночас варто звертатися до знань учнів/студентів про відомі їм подібні епізоди життєписів інших людей за часів Другої світової війни та в наш час, аналізувати спільне і відмінне в обставинах і стратегіях діяльності людей залежно від історичної ситуації.

Звертаючись до конкретної біографії в контексті цементуючих компонентів проекту "Бабин Яр: пам'ять на тлі історії" – "Що таке "пам'ять", "Пам'ять і людина", "Пам'ять та історія", "Пам'ять і культура", "Пам'ять і суспільство", "Пам'ять і політика" [4], біографічне навчання надає можливість як досягнути ці компоненти, так і проаналізувати біографію за цими ключовими параметрами, замислитися, чому із 100 тисяч людей, що загинули у Бабиному Яру, нам відомі імена лише 20 тисяч жертв.

Історична пам'ять нашого сучасника має залишатися не лише його спогадом, скорботою, вдячністю, а й бути контактом із сучасністю та майбутнім окремої особи чи спільноти людей, країни загалом, що може забезпечуватися біографічним навчанням на уроках із різних навчальних предметів і у позакласний час.

Усвідомлення значущості історичної пам'яті для суспільного та індивідуального сьогодення та майбуття повинно відбутися внаслідок обговорення різних аргументованих поглядів на це питання. Так, із цією метою можна використати цитати із документального фільму "Бабин Яр у пошуках пам'яті", зокрема, "я не єврейка, я українка, але це і моя історія" або "ми не відповідальні за минуле, але ми відповідальні за пам'ять про минуле", або "ми люди зі шрами, але якщо ми будемо знати ці шрами, то не будемо наступати на якісь граблі, на які наступаємо зараз". Варто запропонувати учням до кожної із поданих вище фраз сформулювати протилежну за значенням думку, навести на підтвердження обох аргументів, використовуючи матеріали віртуальної виставки "Бабин Яр: пам'ять на тлі історії", спрогнозувати наслідки такої спільної позиції для розвитку країни.

Як зазначають П. Альхайд і Б. Даулін, біографічне навчання – інтерактивне та комунікативне навчання, у якому все більшого значення набувають більш неформальні форми взаємодії [2]. Завдання з обговорення цитат фільму "Бабин Яр у пошуках пам'яті" може бути реалізоване шляхом використання таких вправ, як "літаючий плакат", "світове кафе", "відкритий лист".

Суть вправи "**Літаючий плакат**" полягає в тому, що окремі групи учнів/студентів отримують тему для обговорення, яку записують на плакаті. Кожна група фіксує думки, висловлені у процесі обговорення теми. Після завершення часу, відведеного на виконання завдання (10 хв.), групи обмінюються плакатами, на яких занотують свої позиції щодо представлених на них тем. Коли кожна із груп учнів/студентів поміркує над усіма запропонованими темами, плакати прикріплюються на дошці, а представники груп оголошують результати виконаного завдання, записані на плакатах.

Вправа "**Світове кафе**" також передбачає групову роботу учнів із наведеними попередньо цитатами із документального фільму "Бабин Яр у пошуках пам'яті". Кожна група обирає господаря кафе, котрий занотує на плакаті думки, щодо теми обговорення. Після виконання завдання всі учасники групи, окрім господарів кафе, переходять до столів, де до цього працювала інша команда, тобто в інше кафе. Господарі кав'ярень мають повідомити учням/студентам нових груп, якими є результати обговорення теми попередніми учасниками. Пропозиції кожної із груп записуються. Після завершення обговорення всіх тем господарі кав'ярень оголошують результати завдань. Усі учні/студенти мають право висловити свою думку щодо підсумків завдання.

Вправу "**Відкритий лист**" варто застосовувати для узагальнення розглянутого матеріалу, зокрема, після обговорення цитат документального фільму "Бабин Яр у пошуках пам'яті". Суть вправи полягає в тому, що учням пропонується написати відкритий лист до суспільства загалом або до влади, або до молоді щодо значення історичної пам'яті для життя нашої країни та конструювання людиною свого життя сьогоднішнього та майбутнього, розповідаючи в ньому про події у Бабиному Яру у період Другої світової війни та закликаючи до збереження та облаштування цього скорботного місця. Вправа може виконуватися групою або індивідуально.

У контексті життєвого самоконструювання актуальним для учнів/студентів є написання листа самому собі, в якому мають бути висловлені власні наміри та цілі на майбутнє із настановами собі, як поводитися у разі успіху та поразки. Варто запропонувати учням/студентам написати есе або перелік окремих тез на тему "Історична пам'ять і моя біографія".

Серед вправ, можливих для використання в освітньому процесі закладів загальної середньої та вищої освіти, із метою формування свідомого та відповідального ставлення школярів/студентів до різних видів пам'яті, зокрема історичної, доречним є розкриття біографічного аспекту в написанні репортажу про перегляд віртуальної виставки "Бабин Яр: пам'ять на тлі історії", відгуках на документальний фільм "Бабин Яр у пошуках пам'яті", створенні макету власного посту про трагедію Бабиного Яру у соціальній мережі Facebook, аналізі та редагуванні статті про Бабин Яр у Вікіпедії за матеріалами інтерактивного проекту "Бабин Яр: пам'ять на тлі історії", розробленні анкети та проведенні опитування школярів щодо знань про події у Бабиному Яру та ставлення до історичної пам'яті держави.

Підсумовуючи, біографічне навчання є актуальним для формування свідомого та відповідального ставлення особистості до минулого, сучасного та майбутнього свого та країни, здатності робити висновки, долати та поважати травми минувшини.

Література

1. Hallqvist Anders. Biographical learning: two decades of research and discussion // Educational review (Birmingham). - 2014. - 4 (66). - P. 497-513. - <http://dx.doi.org/10.1080/00131911.2013.816265>
2. Alheit P. Biographicity as a Basic Resource of Lifelong Learning / P. Alheit, B. Dausien // In Lifelong Learning Inside and Outside Schools: Second European Conference on Lifelong Learning. - 1999. - Vol. 2 - P. 400-422.
3. Литвинюк Л. В. Біографічне навчання у післядипломній педагогічній освіті. Частина 2: Потенціал для професійного розвитку вчителя / Л. В. Литвинюк // Постметодика. - 2014. - № 4. - С. 2-7.
4. Бабин Яр: пам'ять на тлі історії. Путівник для вчителя: збірник навчально-методичних розробок шкільних занять на основі віртуальної виставки та документального фільму / ред.-упор. В. Бобров. - Київ : Український центр вивчення історії Голокосту, 2017. - 156 с.
5. Георгій Малаков: життя в малюнках і спогадах : [альбом] / авт.- упоряд. Дмитро Малаков; заг. ред. і вступ. ст. В. Заблоцький; Дизайн А. Прибега. - Київ : Мистецтво, 2016.- 231 с. : іл.- (Георгій Малаков відомий і невідомий; № 1)
6. Левитас И. Калейдоскоп памяти / И. Левитас. - Киев : [б. и.], 2011. - 270 с.

Дані про автора:

Литвинюк Людмила Вікторівна, кандидат педагогічних наук, завідувач кафедри філософії і економіки освіти Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського.